

DOCUMENTA HISTORICA 18.
A JATE Történész Diákkör kiadványa

A BAYEUX-I FALISZŐNYEG

Sajtó alá rendezte és az előszót írta:
VARGA VANDA ÉVA

Szeged
1994

DOCUMENTA HISTORICA 18.
A JATE Történész Diákkör kiadványa

A BAYEUX-I FALISZŐNYEG

Sajtó alá rendezte és az előszót írta:
VARGA VANDA ÉVA

Szeged
1994

A dokumentum forrása:

Setton, K. M.: 900 Years Ago: The Norman Conquest. *National Geographic Magazine* Vol. 130. Nr. 2. (August 1966), pp. 206–251.

Fordította és szakmailag lektorálta

NOVÁK GYÖRGY

Sorozatszerkesztő

BENCsik PÉTER, PÁNDI LAJOS

© JATE Történész Diákkör, 1994

Varga Vanda Éva, 1994

HU – ISSN 1216-0954

ELŐSZÓ

Történelmi háttér

„...Szent Mihály napjának előestéjén érkezett Vilmos gróf Normandiából Pevensey-be, és amint emberei kipihenték magukat, Hastingsnál erősséget emeltetett velük. Midőn Harold király ezt meghallotta, nagy sereget gyűjtött és szembeszállt Vilmostal a vén almafánál. Vilmos azonban megtámadta őt, mielőtt seregét csatarendbe állíthatta volna. Hűséges embereivel együtt még így is bátran harcolt a király, és mindkét oldalon sokan elesetek. Elesett ott Harold király, az öccsei Leofwine gróf és Gyrth gróf, megannyi jó emberrel együtt, és a franciáké maradt a csatatér, mivel az angolok bűnei miatt Isten ezt megadta nekik.”¹

Igy emlékezik meg a kortárs Angolszász Krónika (D) az 1066-os év kiemelkedő eseményéről, amely írott forrásokban feljegyzett történelme során a szigetország negyedik, erőszakos úton történő meghódítását hozta: a római, angolszász és skandináv után a francia uralom évei következtek. Bár a két ország történelme és irányítása 1204-ben, Földnélküli János (1199–1216) angol király vereségével végleg kettévált, még több mint százötven évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a bíraskodás (1362) és az oktatás (1385) nyelve Angliában ismét angol legyen.

Tekintsük át röviden azokat az eseményeket, amelyek eredményeképpen egy dán törzsfőnök ötödik leszármazottja, a falaise-i tímár unokája és a francia király vazallusa meghódított egy akkora és olyan jelentős országot, mint Anglia.

1016 novemberében, II (Vasbordájú) Edmund angol király, Nagy Alfréd egyenesági leszármazottja halála után Nagy Kanut került az angol trónra, aki már Edmund uralkodása idején is birtokolta a Temzétől északra eső területeket, és akinek birodalma ekkor már egész Dániára,

¹ *English Historical Documents, Volume II, p. 144.*

Norvégiára és a mai Németország északi területeire kiterjedt. Kanut hamarosan feleségül vette Emmát, I. Richárd normandiai herceg (942–996) lányát, a meggyilkolt ifjú király, Vasbordájú Edmund mostohaanyját. II. Edmund fiai, Edmund és Edward Magyarországra,² Emma és II. Ethelred angol király (978–1016) gyermekei Normandiába menekültek. Hatalmas birodalmát Kanut helyi kormányzók segítségével irányította. Egyik ilyen nagyhatalmú kormányzója volt a Wessex és Kent grófja, Godwin is, aki Kanut távoli rokonát, sógorának húgát vette feleségül, s így sikerült e magas pozícióba emelkednie, és aki ezentúl a skandináv kapcsolatok lelkes támogatójává vált. 1036-ban ő rendelte el Alfrédnak, Emma első házasságából származó fiának a megvakíttatását, és a herceg belehalt sérüléseibe.

1037-ben ismét Godwin befolyása érvényesült, amikor Knut halála után nem Hardiknut (Knut és Emma fia) hanem I. Harold, Kanut első házasságából született fia került a trónra. 1040-ben azonban ő is meghalt, így Hardiknut végre fölvehette az őt megillető királyi címet. Nem örülhetett neki azonban túl sokáig, mert újabb két év leforgása után ő is végrendelkezni kényszerült: dániai területeit unokatesvére, Sven kapta, Anglia élére pedig Hitvalló Edward, II. Ethelred és Emma Normandiában nevelkedett fia, az 1036-ban meggyilkolt Alfréd testvére került. Godwin tovább növekvő hatalmának ellensúlyozására Edward egyre több franciát fogadott udvarába, majd 1051-ben az egész Godwin családot száműzte (köztük saját feleségét Editet, Godwin lányát is). Az Angolszász Krónika (D) tanúsága szerint ugyanebben az évben érkezett népes kíséretével Vilmos is látogatóba,³ arról azonban nem szól a krónika, amit a későbbi normann leírások mind szükségesnek tartanak hangsúlyozni,

² Az angol hercegek Skandináviába, majd onnan 1028 körül Kijevbe mentek, s csak később, 1046-ban a szintén oda menekült Árpád-házi hercegekkel jöttek Magyarországra. Néhány év múlva Edmund itt meghalt, Edward pedig 1057-ben gyermekeivel visszatért Angliába. Ehhez és az irodalomhoz lásd Kristó Gyula (főszerk): *Korai magyar történelmi lexikon (9–14. század)*. Akadémiai Kiadó: Budapest, 1994. pp. 46–47.

³ *English Historical Documents*, Volume II, p. 124.

hogy Edward ekkor nevezte volna meg Vilmost hivatalos örökösének, arra az esetre, ha ő maga utód nélkül hunyna el.

1052 végén Godwin gróf és fiai fegyverrel tértek vissza Angliába, menekülésre kényszerítvén Róbert canterburyi érseket és számos más vezető pozícióban lévő franciát. Godwin legidősebb fia, Sven még ebben, maga Godwin a következő évben meghalt, és második legidősebb fiára, Haroldra hagyta Wessex grófságát. Három másik fia közül Tostig Northumbria grófja lett, Gyrrh Kelet-Angliát kapta, Leofwine pedig a délkeleti területek fölött gyakorolhatott hatalmat. Hitvalló Edward uralkodásának utolsó tizenhárom évében Harold Godwinson és családja gyakorlatilag korlátlan befolyást élvezett a királyi udvarban.

Az ő javaslatára hívták például vissza Vasbordájú Edmund Magyarországra menekült fiát, Edwardot és annak családját, hiszen egy megkoronázott angol király legális leszármazottjaként törvényes jogot formálhatott volna Hitvalló Edward koronájára, annak utód nélküli halála esetén. 1057-ben Edward vissza is tért, azonban még mielőtt a királyi udvarba érhetett volna, rejtélyes körülmények között meghalt.

Harald Hardrada norvég uralkodó, az 1047-ben elhunyt Magnus utódja, Magnusnak Hardiknuttal kötött egyezsége alapján (ha bármelyikük törvényes utód nélkül halna meg, úgy királysága a másikra száll) Magnus utódjaként szintén jogot formált az angol trónra, és készen állt arra is, hogy azt akár haddal elfoglalja.

Eközben Normandiában Vilmos saját uralmának megszilárdításával volt elfoglalva. Nagyapja, II. Richárd 1026-ban bekövetkezett halálakor nagybátyja, III. Richárd került a trónra, ő azonban egy éven belül meghalt, s öccsére, Róbertre, Vilmos apjára hagyta a hercegi címet. A valószínűleg nem minden alap nélkül testvérgyilkossággal vádolt Róbert és elhunyt bátyja hívei között azonnal fegyveres harc tört ki, mely hosszú időre megosztotta a hercegséget. Az ellentétet tovább fokozta, hogy mielőtt 1035-ben Róbert szentföldi zarándoklata során életét vesztette, utódjául a falaise-i cserzővarga lányától született törvénytelen fiát, Vilmost nevezte meg. Az akkor alig nyolc éves Vilmos elfoglalhatta ugyan a hercegi trónt, azonban nem kevesebb, mint huszonöt év kellett még ahhoz, hogy uralmát megszilárdítsa és mind Normandiában mind pedig

a francia király előtt elismértesse. Kétségtelen, hogy házassága nagyot lendített helyzetén. 1051-ben annak az V. Baldwin flandriai grófnak a lányát, Matildát vette el, aki utóbb 1060-ban I. Henrik francia király halála után kiskorú fiának, Fülöpnek a gyámja lett, arról nem is beszélve, hogy Matilda közvetlen leányági leszármazottja volt Nagy Alfrédnak (871–899) is.

1060 után tehát, mikor Vilmosnak végre lehetősége nyílt arra, hogy az európai, azon belül is az angliai helyzetre kitekintsen, úgy tűnt, legjobb esetben is legalább kettő riválissal kell majd megküzdenie. 1064-ben vagy 1065-ben azonban a véletlen a segítségére sietett: máig ismeretlen okokból Harold Godwinson Normandiába látogatott. Ponthieu grófja, Guidó kíséretével együtt fogságba ejtette, és csak Vilmos háborúval való fenyegetésére volt hajlandó szabadon bocsátani. Hogy mi is történt pontosan, azt valószínűleg soha nem fogjuk megtudni, mivel a korabeli angol források mind hallgatnak az egész utazásról,⁴ a normann írók tollából keletkezett beszámolók viszont – érthető módon – Vilmos ügyét igyekeznek támogatni, tehát ennek megfelelően elfogultak a herceggel kapcsolatban. Az biztosnak tűnik, hogy a herceg kastélyába vitette Haroldot, megvendégelte, majd közösen vettek részt egy bretonok elleni büntető hadjáraton. Poitiers-i Vilmos arról tájékoztat, „...Hitvalló Edward azért küldte el legkiemelkedőbb, leggazdagabb, legtiszteletreméltóbb és leghatalmasabb emberét Vilmoshoz, hogy korábbi [tehát 1051-es!] ígéretét esküvel is megerősítse”,⁵ ez a föltételezés azonban több oldalról is támadható. Ha Edward valóban Vilmost tekintette volna egyetlen és kizemelt örökösének, akkor annak mindenképpen Angliába kellett volna jönnie és néhány kulcspozíciót elfoglalnia, még ha nem is koronázzák meg még Edward életében. (Ennek a módját éppen Edwardnak kellett

⁴ Eadmer *Historia Novorum in Anglia* című, 1100 és 1143 között írott munkája szerint Harold beszélte rá Edwardot, hogy engedje el Normandiába, hogy onnan visszahozza öccsét Wulfnoth-ot és unokaöccsét, Hakont, akiket Vilmos túszként tartott fogva. Ez a történet azonban igen valószínűtlen, mivel Haroldból feltűnően hiányzott a testvéri szeretet, Wilson: *The Bayeux Tapestry*, p. 197.

⁵ *English Historical Documents, Volume II*, p. 217.

a legjobban tudnia, tekintve saját, Hardiknut két éves uralkodása alatt betöltött szerepét.) Mi több, angol szempontból legalábbis, Edward gyakorolt kegyet unokatestvére fiával szemben, tehát Vilmosnak kellett volna adnia valamit viszonzásul: értékes ajándékot, segítséget, esetleg fontosabb túszoikat. Végül pedig, ha Edward valóban Vilmosnak szánta az angol trónt, vajon miért éppen azt az embert küldte az eskü letételére, akiről maga Vilmos is világosan tudhatta, hogy legutoljára fogja az ő ügyét támogatni?

Lehetséges, hogy Harold véletlenül sodródott Normandia partjára, talán hosszabb vadászatra indult walesi birtokaira, vagy esetleg a flandriai grófi családhoz, akikkel az angol királyi család hagyományosan baráti kapcsolatban volt – erre utalhat a faliszőnyeg is, amikor Harold vadászkutyákat és sólymot visz magával a hajóra, fegyvereket viszont nem, és akkor is fegyvertelen, amikor Guidó gróf foglyul ejti. Az egyébként igen explicit szöveg sem mondja, hogy Edward *elküldte* volna Haroldot bárhová.

1066. január 5-én, miután halálos ágyán királyságát Harold Godwinsonra hagyta, meghalt Hitvalló Edward. Másnap, január 6-án az általa építtetett westminsteri apátsági templomban eltemették, és ugyanezen a napon megkoronázták utódját, I. Harold angol királyt.

A koronázás hírére a két másik trónkövetelő, Harald Hardrada és Vilmos is mozgásba lendült. Még az előző évben, 1065-ben történt, hogy Harold öccse, Tostig ellen föllázadt grófságának népe és helyébe Morcart, a merciai Edwin gróf testvérét választották. A Hitvalló Edward által a helyszínre békítőnek kiküldött Harold sem tehetett mást, mint hogy engedett a nép kérésének és lemondatta öccsét. Tostig ettől fogva ellenségének tekintette bátyját, és a koronázás hírére Harald norvég királyban keresett szövetségest.

Nem késlekedett mindeközben Vilmos sem. Első és legfontosabb célja az volt, hogy meggyőzze a pápát: hadjárata nem invázió csupán, hanem szent háború, mellyel a római anyaszentegyháztól eltévelyedett angliai egyházat kívánja a pápai befolyás alá visszatéríteni. Érveit azzal támasztotta alá, hogy 1052-ben, a Godwin család erőszakos visszatérésekor az a Stigand került a canterburyi érseki székbe, aki korábban Kanut

lelkésze, majd pedig Winchester püspöke volt – megsértette tehát a kánonjogot. II. Sándor pápát csábította a lehetőség, hogy a korábban már őt pápa által kiátkozott, végül azonban egy ellenpápa által mégiscsak legalizált Stigandot eltávolítsa az érseki pozícióból, így nem késlekedett egy bulla kiadásával, melyben Haroldot „bitorlónak”, Vilmost ellenben „jogos trónkövetelőnek” nevezte, egyben pápai áldását is adván az egész hadjáratra. Vilmosnak ezek után már csak annyi dolga volt, hogy a hátát biztosítsa – megígértette a IV. Henrikkel, a fiatal uralkodóval és a dán királlyal, hogy ha már támogatásukra nem számíthat, a távollétében nem támadják meg Normandiát. A szükséges előkészületek megtétele után Vilmos feleségére és Beaumont-i Roger gondjaira bízta hercegségét, majd flamand, francia és normann harcosokból verbuvált hadai élén a Dives folyó torkolatánál a faliszőnyegen jól látható módon felkészült az átkelésre, majd szeptember közepén a Somme torkolatához hajózott.

Eközben Harold minden mozgatható erejével a délkeleti tengerpart védelmére vonult. Mivel azonban nem tudott arról, hogy Vilmos hajóhadát kedvezőtlen szelek tartják vissza, másfél hónap hiábavaló várakozás után az ellátási nehézségek miatt kénytelen volt fölosztatni hadait. A Wight-szigetnél állomásozó hajókat is visszarendelték Londonba. Tizenkét nappal később, szeptember 20-án megérkezett a hír, hogy az időközben északon partra szállt norvég sereg Harald Hardraada és Tostig vezetésével Yorknál legyőzte a helyi csapatokat. Harold kapkodva összeszedett haddal azonnal északra indult, és szeptember 25-én megütközött a norvég trónkövetelővel. A csatában a skandináv sereget megsemmisítették, Tostig és Harald Hardraada elesett – Stamford Bridge-nél II. Harold az angol történelem és az egész középkor egyik legfényesebb győzelmét aratta.

Vilmos azonban szeptember 27-én napszálltakor végre vitorlát bonthatott, és minden nehézség nélkül partot ért Pevensey-nél. Ott letáborozott, erődítést épített Hastingsnél, és Harold csapatainak megérkezéséig a helybéli lakosság zaklatásával és fosztogatásával töltötte az idejét.

Harold kifáradt gyalogosai és íjászsai nagy részét hátrahagyva, seregét Londonban néhány emberrel kiegészítve október 14-én érkezett Hastings közelébe, és még aznap megütközött Vilmos seregeivel. Az ütközetben a ma általánosan elfogadott nézet szerint mindkét oldalon körülbelül 7.000 fő vett részt. A normannok lóháton és gyalogosan harcoltak, az angoloknak nem volt lovasságuk. Noha Haroldnak nem sikerült meglepnie Vilmost, mégis sikerült a csata elején egy dombháton kedvezőbb állást elfoglalnia. A délről támadó normannok három vonalban álltak fel, a leghátsó volt a lovasság. Vilmos középen helyezkedett el, Poitiers-i Vilmos szerint a balszárnyon a bretonok harcoltak. A csata kimenetele közismert: az első összecsapás után az utóbbiak hátrálni kezdtek, mivel elterjedt a rémhír, hogy Vilmos elesett. A herceg ekkor sisakrostélyát felemelve megmutatta magát harcosainak (ez a jelenet a szőnyegen is látható), és visszaverték az angol ellentámadást. A normann sereg másodszorra már cselként vetette be a megfutamodás taktikáját, és a domboldalról lecsalt angolokat ily módon bekerítvén fényes győzelmet aratott. Harold és testvérei elesetek, Anglia uralkodó nélkül maradt. A normann „trónbitorló” még 1066 karácsonyán megkoronáztatta magát a westminsteri apátsági templomban, és bár utóbb majdnem öt évébe került az angol ellenállás teljes megtörése, I. Hódító Vilmost sem ez, sem a vele szemben a nemesség által „jogos trónkövetelőként” kiállított Edgar Atheling (Vasbordájú Edmund unokája, az 1057-ben meggyilkolt Edward fia) nem tudta eltéríteni szándékától. Huszonegy évi uralkodás után 1087-ben halt meg, s az angol trónt fiai, II. Vilmos (1087–1100) majd I. Henrik (1100–1135) örökölték.

Ez történt hát valójában, de hogyan és milyen nézőpontból jelenik meg mindez a faliszőnyegen?

Ha végignézzük a szőnyegen bemutatott eseménysort, láthatjuk, hogy a tényleges történések erősen szelektálva, gyakran több hónapos, sőt éves ugrással vannak összeválogatva. Hogy minden nem férhetett rá a drapériára, az tény, ha azonban közelebbről is megvizsgáljuk azokat az eseményeket, amelyek végül helyet kaptak, máris egész pontos következtetéseket vonhatunk le arra nézve, hogy a két szembenálló oldal közül vajon melyiknek a nézőpontját közvetíti a tervező-kivitelező.

Már a Vilmos trónralépését követő második vagy harmadik évben is jelentős különbségek mutatkoznak a normann, illetve az angol írók tollából származó visszaemlékezések között. A látszólag részletesebb és jobban kidolgozott normann beszámolók mind tartalmukat, mind stílusukat tekintve közel azonos mintát követnek, céljuk Vilmos magasztalása és tetteinek igazolása – minden olyan momentumot hangsúlyoznak tehát, mely a király ügyét igazolja, és igyekeznek „elfelejteni” mindazt, ami esetleg ellene szólhatna.

Mint az események tipikusan normann értelmezése, a faliszőnyeg sem kivétel e részrehajlás alól. Akár írástudatlan emberek számára készített tanmeseként is fölfogható a történet, melynek tanulsága az, hogy minden egyházi ereklýekre hamisan esküvő embert utolér végzete, még akkor is, ha az illető történetesen egy keresztény ország megkoronázott királya.

Az eseménysor Harold 1064-es vagy 1065-ös normandiai utazásával kezdődik. Megvendégelésének és a bretonok elleni hadjáratnak hosszas bemutatása mind Harold szíves fogadtatását és Vilmos vendégszeretetét igyekszik bizonyítani. Egyes értelmezések szerint a sokat vitatott Aelfgyva-jelenet is ezt az egyetértést próbálja még jobban hangsúlyozni. J.B. McNulty szerint például a szóban forgó jelenetben látható Aelfgyva nem más mint Kanut első felesége, Northampton grófjának, Ælfhelmnek a leánya, aki előbb egy klerikustól, majd pár évvel később egy vargától született gyermekét mutatta be férjének úgy, mintha azok tőle fogantak volna. Az ily módon Kanut halála után Norvégia trónjára ülő gyermek Svent azonban anyjával együtt hamarosan elűzték alattvalói, és helyébe Magnust választották. Magnus utóda, Harald Hardraada azután a Magnus-Hardiknut-féle egyezség mellett Aelfgyva és Sven uralkodására alapozta angliai trónkövetelését. Abban azonban mind Vilmos mind Harold egyetértett, hogy a skandináv ország ezt a jogát még 1036-ban, az ifjú Sven kiűzésével elvesztette. McNulty szerint legalábbis ezt mutatja az,

hogy a következő képen már békés harmóniában együtt lovagolva látható a két rivális.⁶

Harold (a fogoly, a vendég, a katona, a vazallus) Vilmos (a szabadító, a házigazda, a hadvezér, a hűbérúr) iránti sokoldalú lekötöttségének bemutatása után a faliszőnyeg történetének kulcspontja, a bayeux-i eskü következik, majd Harold visszatér Angliába. (Poitiers-i Vilmos, a legkorábbi forrás Bonneville-sur-Touques-t jelöli meg az eskü színhelyeként.)

Az, hogy Harold bármilyen esküt letett Bayeux-ban, az körülbelül annyira biztos, mint akármilyen más tizenegyedik századi „tény”. Poitiers-i Vilmos azonban azt állítja: Harold nem csak azt ígérte meg Vilmosnak, hogy közbenjárója lesz a királyi udvarban Hitvalló Edward halála esetén, hanem azt is, hogy addig a saját költségén átadja a doveri erődítményt Vilmos lovagjainak, és az ország különböző részein más erősségeket is a herceg embereinek a kezébe juttat. Teljességgel hihetetlen azonban, hogy ez utóbbi két ígéret valaha is elhangzott volna Harold szájából, hiszen ez felségárulással lett volna egyenlő. Lehet, hogy szorult helyzetében úgy gondolta, mindent megígér, de esze ágában sem lesz az ígéretet/esküt megtartani. Soha nem fogjuk megtudni, mi történt valójában, az viszont nyilvánvaló, hogy a normannok szemében ez az eskü volt a perdöntő tény, fontosabb mint Harold későbbi megkoronázása.

A Hitvalló Edward halálát és Harold királlyá választását bemutató részek a szőnyeg legimpozánsabb képei közé tartoznak: Harold méltósága sehol nem jelenik meg tisztábban máshol, mint itt, mikor dacol esküje megszegésének várható következményeivel.

A drapéria nem ad biztos támpontot arra nézve, hogy ki és hol koronázta meg Haroldot. Az írásos források tanúsága alapján a westminsteri koronázás biztosnak tűnik, végrehajtója pedig vagy Stigand canterburyi, vagy pedig Ealdred yorki érsek volt. Poitiers-i Vilmos egyértelműen Stigandot nevezi meg, tekintve azonban Ealdred vitathatatlan és egyházi körökben is elismert pozícióját, nagyobb a valószínűsége annak, hogy

⁶ Lásd a bibliográfiában.

Harold választása az utóbbira esett, Stigand pedig csak Vilmos szándékos „ferdítése” útján került a képbe, hiszen ha Haroldot egy kiátkozott püspök koronázta meg, az már eleve kétségesé teszi fölszentelésének hitelességét.

A következő jelenet, a Halley-üstökös megjelenése 1066 áprilisában már mintegy sejteti a küszöbön álló bajt és pusztulást. A színhely ezután át is kerül Normandiába, és Harolddal csak közvetlenül a hastingsi csata előtt találkozunk újra. Az invázió előkészületeinek bemutatása után a több hetes tétlen várakozásra, illetve Harald Hardrada és Tostig hadjáratára még csak utalás sem történik: a norman flotta elkerülhetetlen végzetként közeledik Anglia partjai felé.

A partraszállás és a hastingsi csata között eltelt tizenhat nap eseményei közül Vilmos haditanácsa és Odo ételszentelője mellett a háború pusztítását és kegyetlenségét is bemutatja néhány jelenetben a tervező (ilyen például az égő házból kisfiát kivezető asszony jelenete), majd magának a csatának az eseményei következnek.

A Poitiers-i Vilmos leírásával nagyjából párhuzamosan futó megjelenítés nagy figyelmet szentel Leofwine és Gyrrh halálának, valamint az első normann támadás visszaverésének, innentől kezdve azonban már gyorsan peregnek az események. A második roham során elesik Harold, és egy maroknyi angol lovag ugyan kétségbeesett ellenállásba kezd vezérük pusztulása láttán, azonban hamarosan ők is megfutamodnak – a csatának vége, Anglia elveszett.

Harold halálának körülményeiről egyedüli forrásunk a faliszőnyeg, mivel a kortárs krónikások részletekbe nem mentek bele. Vitathatatlan, hogy a szőnyeg Haroldot nyílvezzővel a szemében ábrázolja. A nyílhegy ugyan újra van hímezve, de Stothard másolata kipontozva jelzi eredeti meglétét. Azzal kapcsolatban is általános az egyetértés, hogy Harold a következő jelenetben is látható, amint egy lovaskatona elég sportszerűen kardcsapást mér a lábára. Ujabban D. Bernstein egy tizenhét öltéslyukból álló sort fedezett fel ez utóbbi alakon, ami azt jelentené, hogy a fekvő figura szemében is volt eredetileg nyíl. A fent elhelyezkedő felirat, „*Hic Harold rex interfectus est*” mind a két képhez kapcsolható.

A beszámoló végén álljon a másik kortárs forrás, Poitiers-i Vilmos leírása a csatáról:

Lassan leszállt az este, és az angolok látták, hogy már nem tudnak sokáig kitartani a normannokkal szemben. Tudták, hogy elvesztették seregük jórészét, s azt is, hogy királyuk két öccsével és sok főemberükkel együtt elesett. Akik még álltak, nagyon kimerültek voltak, és felismerték, segítségre már nem számíthatnak. Látták, hogy a normannok, akiknek számát alig csökkentették veszteségeik, még ádázabb dühvel fenyegetik őket mint a csata elején, mintha a harcban növekedett volna az erejük. Látták a herceg csillapíthatatlan dühét, aki senki vele szembeszállót nem kímélt, s akinek a vitézsége nem nyugszik, amíg a győzelmet meg nem szerzi. Ezért amilyen gyorsan csak tudtak, menekülni kezdtek, ki zsákmányolt lovon, ki gyalogszerrel, ki az utakon, ki pedig toronyiránt. Akik akartak, de nem volt erejük elmenekülni, a vérükben heverték. Másoknak a félelem adott erőt. Sokan a rengeteg mélyén hagyták holttestüket, másokat az utak szélén fekvő találtak üldözőik. A normannok hevesen vetették be magukat az üldözésbe, noha nem ismerték a vidéket, és a menekülő ellenség mészárlása illő végét jelentette e győzelemnek, a paripák taposó patái pedig a holtakat büntették.⁷

Bár lehetőségeit megbízójának kívánságai erősen korlátozhatták, a szőnyeg tervezője így is maradandót alkotott. A drapéria gyakorlatilag az egyetlen, a kora középkorból ránk maradt elbeszélő jellegű kézimunka, ám jelentősége nem merül ki ennyiben. A történelmi eseményeken túl betekintést nyújt a korszak társadalmi életébe, fegyver- és hadviselési szokásaiba, öltözködésébe, és kiválóan érzékelteti az angolszász korszak oly jellemző vitalitását is.

⁷ *English Historical Documents, Volume II*, p. 228.

A faliszőnyeg rövid története

A a faliszőnyeget legkorábban említő történelmi dokumentumok a XV. századból származnak. Egy falikárpit javításáról készült, 1463-ból származó feljegyzés valószínűleg a bayeux-i Notre Dame székesegyház kincseit számba vevő, kézzel írott jegyzék 1476-ból viszont egészen biztosan erről a faliszőnyegről szól. A jegyzék a fent említett templom sekrestyéjében tartott különféle drapériák, szőnyegek, függönyök és oltárterítők felsorolása mellett részletes leírást ad egy „rajzokkal és magyarázó fölirotokkal díszített nagyon hosszú és nagyon keskeny vászon drapériáról, melyen hímezett alakok és feliratok Anglia meghódítását ábrázolják és melyet a templom főhajójában állítanak ki az ereklék ünnepén, illetve végig Szent János hetében.”⁸ Mivel az év legnagyobb részében rúdra csavarva, elzárva tartották, érthető, hogy a hímezést ötszáz éven át megkímélték a tűzvészek és háborúk.

250 évvel későbből, 1724-ből származik a második említés: a barátjától kapott vázlat alapján ekkor kezdi el M. Lancelot a faliszőnyeggel kapcsolatos kutatásait, melyeket azonban az Académie Royale des Inscriptions et Belles-Lettres érdektelensége folytán hamarosan abbahagy.

Az említett vázlat a kárpit első jeleneteit ábrázolta, és N.J. Foucault, Normandia korábbi intendánsának gyűjteményének a része volt. A *Monuments de la monarchie française* 1729-ben megjelent első kötetében Bernard de Montfaucon e rajzokat használta a faliszőnyeg elejét ábrázoló metszetek elkészítéséhez, de ekkor a tudósok még nem tudták, hol található a szőnyeg, sőt, de Montfaucon a rajzok pontosságában is kételkedett, hiszen a metszetek a tizennyolcadik század stílusát és ízlését követik. Amikor de Montfaucon végül megtudja, hogy a szőnyeget a székesegyházban őrzik, Bayeux-ba küldi Antoine Benoit-t, a

⁸ Item. une tente tres longue + estroute de telle a broderie de ymages + escpteaux faisons repūtatiō du conquest d angleterre. laquelle est tendue eniron la nef de l eglise le jour + parles octaves des reliques. S. Bertrand: *La tapisserie de Bayeux*, p. 19.

kor egyik leghíresebb rajzolóját, hogy az egész faliszőnyeget lerajzolja. Ez a rajz a *Monuments* második kötetében meg is jelent 1730-ban.

1746-ban William Stukeley már úgy ír a szőnyegről a *Paleographia Britannicában*, mint Anglia történelmének egy rendkívül ritka és értékes dokumentumáról.

A francia forradalom során a faliszőnyegnek kalandos sorsa volt. Egy ízben, az 1792-es év általános kavarodása közepette valaki ezzel akarta a katonai táborba készülő szekereket leborítani, és csak a köztisztletben álló ügyvéd, Lambert Léonard-Leforestier erélyes föllépése mentette meg a műtárgyat az utolsó pillanatban. 1794-ben ismét csak a szépművészeti megbízottak gyors beavatkozása mentette meg a drapériát attól, hogy darabokra vágva az Ész istennőjét díszítsék vele egy ünnepi felvonuláson.

1803-ban a szőnyeget az első konzul kérésére Párizsba szállították és a Musée Napoléonban kiállították. A kiállítás ideje alatt mutatrák be a „La Tapisserie de la Reine Matilda” című egyfelvonásos darabot is, mely az öltögető és távollevő férjéért imádkozó Matild királynét második Pénélopéként ábrázolja. Maga Napoleon is hosszú órákat töltött a szőnyeg előtt, az üstökös-epizódon tűnődve. A kiállítás az angliai inváziót előkészítő propagandahadjárat része volt, és az inváziós tervek feladása után a drapéria ismét visszakерült Bayeux-be.

1812-ben a további kutatások elősegítése végett Noel Conseil polgármester átszállította a szőnyeget a városházára, ahol a kiállítás módja (a drapéria két végét egy-egy hengerre csavarták föl, hogy sorjában minden egyes részlete egyaránt tanulmányozható legyen) a szőnyeg további károsodását idézte elő.

1818-tól a londoni Archeológiai Társaság megbízásából Charles Stothard, a jól ismert rajzoló két évet töltött Bayeux-ban, és elkészítette a szőnyeg rendkívül pontos, bár kissé mechanikus másolatát, amelynek alapján aztán az első színes reprodukció (kézi festésű részmetset) készült. A tűnyomok és fonalmaradványok vizsgálatával gondosan pótolta a hiányzó részeket is. Többek között az ő észrevételeinek is köszönhető, hogy 1842-ben a városi tanács végül rászánta magát a cselekvésre, és a drapériát a nyilvános könyvtár külön erre a célra berendezett szobájában helyezte el, szemmagasságban, üveglapok mögött.

1870-ben, a porosz-francia háború idején a szőnyeget evakuálták, de utána visszavitték a helyére. 1871-ben részletesen E. Dosseter gondosan átvizsgálta és lefényképezte a drapériát a londoni Victoria and Albert Museum számára, majd ezeket a fényképeket F.R. Fowke 1875-ben a mai napig standard kiadásnak tekintett kiadványban közzétette.

1913-tól 1939-ig a volt püspöki palota első emelete adott otthont a faliszőnyegnek. A második világháború kitörése után azonban a megszálló német csapatok ismét a korábbról már ismert hengeres kiállítási módszerhez folyamodtak. A francia hatóságoknak csak 1941 végén sikerült a szőnyeget a La Mans melletti Chateau de Sourches-be szállítaniuk, ahol a többi nemzeti értéktárgyat is őrizték. Innen a németek a juaye-mondaye-i apátságba vitték, ahol Metternich gróf vezetésével a birodalom művészettörténészei tanulmányozták. Párizs felszabadítása után, 1944 novemberében a drapériát a Louvre-ban állították ki, és az az 1804-es évihez hasonlítható sikert aratott.

1945 elején a szőnyeget visszaszállították Bayeux-ba, és még ugyanezen év júniusában kiállították a volt püspöki palota első emeleti galériáján. 1948 júniusában új tárlókban kapott helyet. Legutóbb 1982/83 telén költözött a szőnyeg, amikor alapos tisztítás után a volt szeminárium épületében erre a célra épített múzeumban helyezték el, ahol azóta is megtekinthető.

Tervezés és kivitelezés

A faliszőnyeg körülbelül 68,5 méter hosszú és 45,7–53,6 centiméter széles fehérített, durva vászon alapja hat – mások szerint azonban legalább nyolc – eltérő hosszúságú darab felhasználásával készült: az egyes darabokat összevarrták majd az illesztési pontokat gondosan áthímezték. A drapérián látható több mint 70 jelenetet latin nyelvű, hímezett mondatok magyarázzák, az eseménysort alul és felül keskeny, díszes szegély határolja.

A készítés során valószínűleg egyetlen tehetséges, elismert mesterember volt az, aki a vászon alapra az egész eseménysort rajzszénrel vagy valami még tartósabb anyaggal fölrajzolta, az egyes darabokat viszont már

külön-külön, többen hímezték, színes gyapjúfonállal. A hímzés során száröltések segítségével először a körvonalat rajzolták meg, majd az egész területet egymással párhuzamos, szoros öltésekkel befedték, végül pedig az egészet az előbbiekre merőleges öltésekkel megerősítették.

Öt fő színnel (tégla-vörös, kékeszöld, óarany, olajzöld és kék) dolgoztak, de két további színt (hamvaszöld és fekete vagy sötétkék) is használtak, az utóbbi a drapéria fele körül elfogyott. A később javításokat világossárga, narancssárga és világoszöld színekkel végezték. 1983-ban a restaurátorokat meglepte, hogy a drapéria hátulján a színek majdnem azonos árnyalatúak voltak mint az elején: a 900 év alatt szinte semmit sem fakult a hímzés.

A faliszőnyeg bal szélső, függőleges szegélyén fát jelképező, természetű levéldíszítés található, valószínűleg ugyanilyen vagy legalábbis hasonló szegély lehetett a végén is, ez azonban a drapéria egy ismeretlen hosszúságú darabjával egyetemben már évszázadokkal ezelőtt elveszett. (Igen valószínű, hogy a faliszőnyeget Vilmos koronázási jelenete zárta le, a két trónuson ülő király, Hitvalló Edward és Hódító Vilmos, mintegy keretbe foglalván a hódítás történetét.) A két vízszintes szegély a hastingi csata megjelenítéséig nagyjából hasonló mintát követ, onnan kezdve azonban az emberi alsótestek és torzók kaotikus összevisszaságává változik.

A felső szegély egyes jeleneteiben kilenc jól ismert mesére történik utalás (pl. a holló és a róka, a farkas és a bárány, az egér és a béka, stb. történeteire), ezek a mesék azonban csupán díszítésül szolgálnak, a drapéria által bemutatott eseménysorhoz semmilyen módon nem kapcsolódnak. A mesék mellett néhány életképpel is találkozhatunk a szegélyeken: minden valószínűség szerint korabeli évkönyvek illusztrációi alapján készültek a boronálást, vetést vagy éppen vadászatot bemutató ábrák. Végül az alsó szegély egy csoportban található érdekes teremtményei mintha csillagképekre emlékeztetnének (pl. Halak, Kentaur stb.).

Az egyes jelenetek elkülönítésére a klasszikus festészet számos hagyományát felhasználta a tervező: mind az összefonódó faágak, mind a toronyábrázolás ősi eredetű jelenetlezáró módszerek. Mint azt a középkori festőművészetnél általában megszoktuk, a tervező nem tesz

kísérletet a perspektivikus ábrázolásra, azaz az emberek, lovak, hajók és épületek mind azonos nagyságúak.

Ha a faliszőnyeget mint műalkotást akarjuk vizsgálni, meg kell próbálnunk meghatározni keletkezési idejét és helyét. Valószínűnek látszik, hogy kevéssel az általa bemutatott események után, azaz a XI. század utolsó harmadában készülhetett, keletkezési helye azonban még mindig ismeretlen. Mind a témaválasztás, mind maga a faliszőnyeg későbbi története normandiai készítésre enged következtetni, a következőket használt angol és egyéb nem normann személynevek azonban körülbelül ugyanolyan súllyal az angliai eredet mellett szólnak.

Az biztos, hogy a tizenegyedik század második felének Angliájában egy ilyen hímezett faliszőnyeg elkészülhetett: az angol kézimunka európai hírnevét számos adat tanúsítja. Hódító Vilmos felesége, Matilda a halálos ágyán is megemlégett egy hímezőnőről („Alderet felesége”), aki neki korábban, Winchesterben egy ruhát készített. Egy tizennyolcadik századi hagyomány éppen őt, Matildát nevezi meg a faliszőnyeg egyedüli készítőjeként, ennek a föltételezésnek azonban már az 1476-os bayeux-i leltárban sincsen semmiféle visszhangja. Fowke ezzel szemben Odót, Bayeux püspökét tartja a drapéria megrendelőjének, ebben az esetben keletkezése az 1077-es katedrálisszentelő és Odo 1082-es bukása közé esne. Fowke igen meggyőzően azzal érvel, hogy Harold a történetben nagyobb szerepet játszik mint maga a Hódító, azaz az események inkább az ő bukását, semmint az utóbbi győzelmét jelenítik meg; érvként sorolja fel azt is, hogy a középkori leltár szerint a faliszőnyeget az ereklyék ünnepén állították ki: amikor tehát Odo a drapériát saját katedrálisára számára megrendelte, a történetet tanmeseként akarta megjeleníteni saját hívei számára: mintegy figyelmeztetésként, hogy így jár, aki hamisan esküszik egyházi ereklyékre.

A faliszőnyeg pontos keletkezési helyére valószínűleg már nem is fog fény derülni, azt azonban mindenképpen meg kell jegyezni, hogy ebben az időben Canterburyben kiváló rajziskola működött. 1067-ben Odo már Kent grófja volt, és ebben a grófságban volt a rezidenciája is – ha tehát Angliában akarta (volna) elkészíttetni a szőnyeget, választása természet-

tesen Canterburyre esett (volna) mind a város kiemelkedő iskolája, mind Odo saját, hivatalos jellegű kötődése okán.

A ruházzkodás

A tizenegyedik század végi öltözködés vizsgálatát rendkívüli módon megnehezíti az adott időből származó közvetlen és közvetett források gyakorlatilag teljes hiánya: néhány szövet- és egyéb anyagból származó foszlányon kívül eredeti ruhadarab egy sem maradt ránk, és egy-két rövid utalástól eltekintve a kortárs latin, óangol és ófrancia szövegek sem biztosítanak elegendő támpontot. Egyedüli olyan forrásként tehát, amely alapján az angolszász és a normann öltözködésre nézve bármilyen jellegű következtetést le tudunk vonni, az ugyanabban az időben keletkezett kéziratok rajzos illusztrációi és természetesen maga a faliszőnyeg jöhet számításba. A tizenegyedik és a tizenkettedik századi öltözködési szokások tizennyolcadik századi kutatója, Joseph Strutt szintén a szőnyeg illusztrációit veszi alapul, igaz ugyan, hogy ő maga a drapérián látható ruhák valóban kortárs voltát tekintve meglehetősen szkeptikus – az ábrázolás jellegéből adódóan szerinte azok egy későbbi korszakot képviselnek.

A szőnyeg készítőjére általánosan jellemző stílizáló hajlam a ruházzkodás megjelenítésekor szerencsére nem csak hogy háttérbe szorul, hanem számos alkalommal találkozunk az anyagra, mintára, díszítésre és rögzítésre vonatkozó utalásokkal.

Mindenféle ruha egyik elsődleges funkciója a különféle társadalmi rangok jelzése: ennek értelmében öltözteti a szőnyeg tervezője is – viszonylag következetesen – figuráit.

A királyi öltözet leginkább jellemző darabja az a terjedelmes, háromnegyedes hosszúságú, az áll alatt vagy valamelyik vállon kör illetve négyszög alakú kapoccsal összefűzött palást. A palást alatt található, térdnél kicsit lejjebb érő színes köntösök legszembetűnőbb jegye a köntös alsó peremén teljesen körbefutó, gazdagon díszített széles szegély.

A lovas jeleneteken ugyanezek a köpönyegek rövidebbek, és úgy vannak összetűzve a jobb vállon, hogy szükség esetén bármikor azonnal

levehetőek és félredobhatóak legyenek. Szintén ezeken a képeken jelenik meg (összesen háromszor) egy vászon alapon háromszög alakban bőrrel steppelt katonai ing, melynek pontos funkciója ugyan nem ismert, tekintve azonban, hogy csak Odo püspökön, Vilmoson és Guidón figyelhető meg egy-egy alkalommal, valószínűleg védelmi célokat szolgált.

Hítvalló Edward koronája elől nőszírom motívummal díszített arany körgyűrű, jogara szintén virágmintás. A Haroldnak először fölajánlott korona egy lényegesen kisebb körgyűrűvel övezett kék sapka, mely inkább nemesi koronára emlékeztet, megkoronázásakor azonban már Edward korábbi fejdíszét viseli.

A férfiak leggyakrabban viselt ruhadarabja a képek tanúsága szerint a térdig érő, egyetlen darabból álló, derékban övvel összehúzott tunika, amelyet széles nyaki kivágásából ítélve a fejen keresztül lehetett fölvenni, és melyek ujjá egészen csukóig ért. Ezek a tunikák mindössze abban különböztek a korábban említett királyi kontösöktől, hogy rövidebbek, kevésbé színesek és ünnepélyesek voltak. A tunika alatt minden esetben eltérő színű, vászonból készült inget viseltek. Néhány képen a tunikák alsó szoknya-része elől és hátul föl van hasítva és ezáltal térdnadrágra emlékeztet, gyakoribb azonban a kétoldalt történő hasítás, mely lehetővé tette, hogy a széleket az övhöz felkössék.

Egyedül a tengerészek, favágók, hajóépítők, szakácsok és egyéb munkások viseletében jelenik meg a felső kabátra és az alsó térdnadrágra osztott vászon tunika, s ebben az esetben a térdnadrágot olyan téglalap alakú zsákként kell elképzelni, mely fölül, derékban madzaggal van összehúzva, alul pedig két hasítás található rajta a lábak számára.

Az alsó lábszárat bokától térd föléig borító vászonharisnya valószínűleg a térdnadrág részét képezte, és különböző színű, spirálisan föltekert szalagok segítségével erősítették a lábhoz. Cipő gyanánt valószínűleg egy bokáig érő, puha bőrből készült borítás szolgált, melyet a lábfejen fűztek össze. Lábszárvédő csak a lovasokon, csizma egyetlen alakon sem látható.

A katonai-védelmi célokat szolgáló sisakoktól eltekintve fejfedőt ritkán viseltek, ez utóbbi csak a tizenkettedik századtól terjedt el.

Hajviselet tekintetében a borotvált arcú és rövid hajú normannok erősen elütnek a bajszos és hosszú hajú angolszászoktól.

A képeken összesen három felöltözött női alak látható, és ez nyilvánvalóan kevés ahhoz, hogy reális következtéseket vonhassunk le a női öltözködéssel kapcsolatban. Aelfgyva a karján átvetett, földig érő, alakatlan, zöld köntösbe van bújtatva, fejét és vállát kendő borítja. Hitvalló Edward gyászoló felesége, Edit kék köntöst és hasonló kendőt visel, az égő házból a kisleányt kivezető asszony kendője pedig szorosan ruhája kerek nyaka alá van gyűrve.

Az egyháziakat, ha nem szertartási ruháikat viselik, csak tonzúrájuk különbözteti meg a világi emberektől: öltözetük ugyanúgy köpönyegből és tunikából áll. A szerzetesi kámzsa ekkor még valószínűleg csak szűk körben volt ismert. Edward halálos ágyánál a püspök hosszú aranysegéllyel díszített piros miseruhát visel, Harold üdvözlésekor pedig Stigand érseken egy hasonló, csak kék színű ruhadarab van, nyakában fehér keresztekkel és karikákkal díszített széles lila színű szalaggal. Stigandnál sem püspöki süveg, sem pástorbort nem látható.

Fegyverek és fegyverzet

A tizenegyedik század végi fegyverzet tanulmányozásakor öt főbb forrásra támaszkodhatunk. Első helyen említendőek természetesen az elenyésző számban foltárt, rendszerint erősen korrodeálódott korabeli fegyverek; nagyobb méretük következtében viszonylag pontos következtetéseket vonhatunk még le az ebben az időszakban keletkezett fal-festmények, szobrok és domborművek alapján is. Joseph Strutt a korabeli fegyverzet jellemzésekor elsősorban a fennmaradt kéziratok színes illusztrációira támaszkodik, míg Montfaucon Abbé egyértelműen a faliszőnyeget nevezi meg, mint legfontosabb kiindulópontját és kutatási területét.

Figyelembe véve természetesen a drapérián ábrázolt figurák kis méretét és az egyes körvonalaknak az öltési sajátosságokból adódó vázlatos jellegét, illetve minden következtetést gondosan összehasonlítva a más források alapján levont tapasztalatokkal, a szőnyeg 79 fegyveres

figurája valóban jól használható és viszonylag pontos képet ad a tizenegyedik század végi támadó és védekező fegyverzetéről.

A sisakok

A pogány időknek az a gyakorlata, hogy a törzsfőnököket kincseikkel és fegyvereikkel együtt temették el, a sötét középkorból származó számos sisakot hagyott napjainkra. Ezek a sisakok (melyek összefoglalóan *Spangenhelm* néven ismertek) rendszerint egyetlen kör vagy kúp alakú vasból készült „koronát” jelentettek, boltuzatukat négy, az alsó szegélyből kiinduló és a felső csúcsban végződő széles pánt tagolta. Néhány ebből az időből származó skandináv eredetű darabon külön szem- és arcvédővel is találkozunk, ez a szokás azonban a tizenegyedik század végére nagy valószínűséggel kiveszett.

A pogányságról a kereszténységre való áttérés véget vetett az említett szokásnak, így magának a faliszőnyegnek az idejéből csak kettő, a szőnyegen ábrázoltakkal azonos minta alapján készült sisak maradt ránk – az egyiket Bécsben, a másikat a prágai Szt. Vitos székesegyházban őrzik. Tekintve, hogy a korabeli Nyugat-Európában a fegyverek kereskedelem tárgyát képezték és így – egy-két egyedi darabtól eltekintve – gyakorlatilag mindenhol közel azonosak voltak, ez a két fennmaradt darab biztos kiindulópontul szolgálhat a szőnyegen ábrázolt sisakok pontosabb jellemzésére.

A képeken mereven háromszög alakúként megjelenő körvonal a valóságban egy kúp alakú, a csúcs felé enyhén domborodó boltozatot takar, melynek alsó szegélyéhez erősítették a széles és lapos orri részt.

A harc egyes jeleneiben Vilmos és Odo püspök ezen sisak alatt egy további páncélsapkát visel, ez a sapka a páncélinghez, és nem a sisakhoz tartozott, és utóbb, a tizenegyedik századtól terjedt csak el egyedüli, a borító sisak nélküli használata.

A páncéling

A drapéria képein egymást átlósan vagy derékszögben metsző öltések, széleiknél érintkező apró körök illetve félkörök segítségével ábrázolt páncéling a valóságban egymással összekapcsolt és összeszegecselt fémgyűrűkből kialakított rugalmas, vágások és dőfések felfogására kiválóan alkalmas ruhadarab volt, párnázott belső bélés híján azonban zúzódások ellen kevésbé hatékony. (Az a hátránya, hogy az ing kilyukadása esetén a fertőző gyűrűdarabok könnyen bekerülhettek a nyílt sebbe, jó kétszázötven évvel később a sodrony lemezekkel történő helyettesítéséhez vezetett.)

Az ingek rövid, széles ujjá az alkart teljesen szabadon hagyta, a szoknyarészt a lovaglás megkönnyítése végett elől és hátul hosszában fölhasították.

Az egyes gyűrűk szegecsekkel történő összeerősítése esetleg összeforrasztása nyugati eredetű szokás volt; ugyanebben az időben Keleten a szemek egyszerű összefűzésével készítették az ingeket, ami természetesen nemcsak az elkészítést, hanem a rongálódást is megkönnyítette. Francia jegyzékekben fordul elő a „dupla páncél” kifejezés: az ilyen típusú páncél minden egyes gyűrűjét egy kapoccsal és két szöggel erősítették össze, majd az ing összeállításakor kettő-kettő gyűrűt fűztek egybe. Védelem szempontjából ez utóbbi kétségtől hatékonyabb volt, súlya azonban megakadályozta széles körű elterjedését. Források szólnak még ugyanebből az időből egy vászon illetve bőr alapra erősített pikkelyszerű páncélzat létezéséről is.

A faliszőnyegen számos figura, különösen a fontosabbak, mint például Vilmos esetében, megfigyelhetünk egy színes, négyzet alakú díszítést a páncélon, nagyjából mellmagasságban. Tekintettel arra, hogy egy spanyol kézirat az egyetlen másik olyan forrás, ahol hasonló jelenség fordul elő, nem állítható teljes bizonyossággal, hogy a színes négyzet dupla páncélzat vagy esetleg páncéllemez lenne a testnek ezen a különösen érzékeny pontján.

Késő angolszász kéziratok tanulsága szerint a kardot a csípő bal oldalán, a páncélingon vágott szűk részbe illesztették.

Néhány jelentősebb harcos, mint például Vilmos vagy Harold esetében a lábra erősített, lábszárvédőként a lábikra mögött összefűzőt páncélzat is megfigyelhető.

A pajzs

A faliszőnyegen bemutatott pajzsok legnagyobb része hosszú és sárkány alakú, alsó részük lekerekített folső és keskeny csúcsban végződik. Ezt a fajta pajzsot elsősorban lovasok számára készítették, akik azt kizárólag bal oldalukon viselték. Az a kerek és domború pajzs, amely túlságosan széles volta miatt lovasok számára meglehetősen kényelmetlen, a szőnyegen egyedül az angolok kezében jelenik meg, s ezzel a drapéria tervezője mintegy finoman utal az angolok konzervativizmusára.

Az a tény, hogy a sárkány alakú pajzsokból egy sem maradt fenn napjainkig, arra enged következtetni, hogy valamilyen kevésbé tartós anyagból készülhettek – talán fából, melyet utóbb bőrrel vontak be. (Az, hogy a hastingsi csata egyes jeleneteiben a nyilak egy-egy pajzsba befűrődnek, szintén ezt a föltételezést támasztja alá.)

A pajzsot nyeregbe szálláskor egy laza szíj segítségével a nyakba akasztották, majd a belsejébe erősített rövidebb szíj segítségével bal karral megragadták.

A pajzsok külsejét változatos motívumokkal díszítették: nem egyszerűen telálkozhatunk a különféle ábrázolásokon madár- vagy sárkánymintákkal, hullámvonallal, esetleg andráskereszttel. Ezek a díszítések azonban semmilyen személyes jelentőséggel nem bírnak, nem voltak öröklődőek és rendszert sem alkottak, nem tekinthetők tehát a jó fél évszázaddal később kialakuló heraldika előfutárának.

Kézifegyverek

A faliszőnyeg által ábrázolt egyenes, széles pengéjű kardok nagy valószínűséggel a viking kardok közvetlen leszármazottai voltak. A kézfejet védő rövid, egyenes keresztvas két végét lekerekítették, a kardgomb egy rövid keresztbordából és a hozzá erősített félgömb alakú

sapkából állt. A markolat kialakításakor a nyél mindkét oldalára egy-egy fából készült lécet erősítettek, majd ezt kötéllel vagy bőrrrel bevonták. A szintén fából készült és bőrrrel borított hüvelyt csatokkal és szíjakkal erősítették a testhez.

Az inkább az angolszászok, mint a normannok által használt *csatabárdot* gyakran nevezik „szakállas” fejszének is, tekintettel arra a kis aszimmetrikus „fültre”, mely a lefelé irányuló csapás hatékonyságát növelte. A fejsze fokát egy körülbelül egy méter hosszú nyélhez illesztették, s az egészet egy vagy két kézzel kezelték.

Egyetlen valódi *buzogány* jelenik csak meg a képeken (három színű fejjel ábrázolva), míg a többi sokkal inkább fából készült bunkóra vagy füttyökre emlékeztet. Utóbbit használja egyébként számos alkalommal Vilmos is seregének irányítására.

A *dárda* a gyalogság, míg a *lándzsa* a lovasság fegyvere. A tizenegyedik század végén gyakorlatilag nem sok különbség volt a kettő között, tekintve, hogy a lándzsa csak a kengyel bevezetése után indult gyors fejlődésnek. Azt a tényt, hogy ekkor még egyik fegyver sem volt igazán súlyos, egyrészt egyetlen öltéssel történő ábrázolásuk, másrészt az a mód mutatja, ahogy a lándzsát gyakran gerelyként elhajítják. Mind a dárdák, mind a lándzsák hegye levél alakú, egy vízszintes keresztrúddal közvetlenül a „levél” alatt. Néhány fegyver végén egyértelműen tulajdonosa hatalmát jelképező négyzet alakú szalagos zászlócska látható. (Ilyet kap például Harold is Vilmostól.)

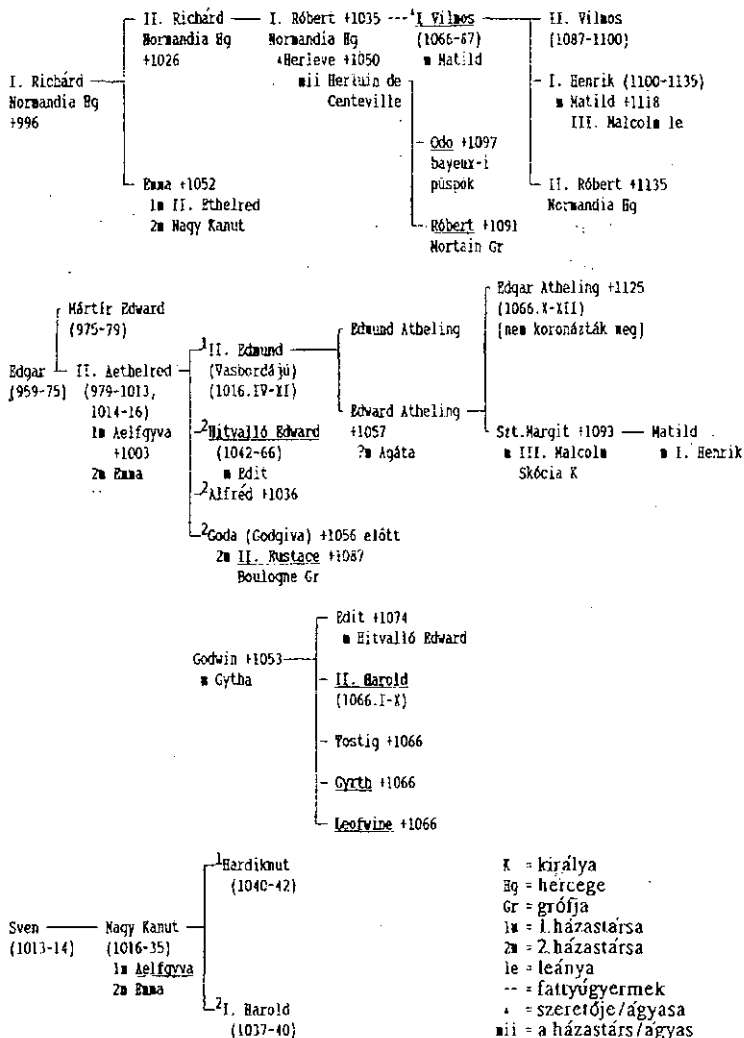
Vilmos íjászainál figyelhető meg legjobban, hogy a korabeli *íjak* kisebbek a késő középkorban megszokottabbnál, és nem a fülhöz emelik őket mint azokat, hanem csak a testhez. Az egyébként fegyvertelen íjászok csípőjük bal oldalán viselik a tegezt.

Mivel a kerekese vagy tarajos *sarkantyúk* elterjedése csak századokkal később figyelhető meg, a korabeli ösztöke jellegű sarkantyúk kis gömbben, illetve az abból kinyúló apró tüskében végződnek. Civilek lábán is előfordul, például a solymászó jeleneteken.

A szőnyegen ábrázolt valamennyi *nyereg* első és hátsó nyeregkapája élesen kifelé fordul, a nyeret magát bőrből készült szíjak és hevederek rögzítik. Egy kantáron vezetett ló esetében találkozunk csak kerek, a ló

hasát majdnem teljes egészében beborító nyereggel, ez a ló azonban valószínűleg nem harci állat! A nem sokkal korábban Ázsiában megismert *kengyelek* a tizenegyedik század végén háromszög alakúak, viszonylag keskeny rálépővel. A kevés fennmaradt angolszász kengyel tanúsága szerint a kengyelt a szíjhoz erősítő karikát ekkor még a szíjjal egy vonalban erősítették föl, ellentétben a rákövetkező korok derékszögű elhelyezésével:

A korabeli angliai uralkodók geneatológiája

K = királya
 Bg = hercege
 Gr = grófja
 1m = 1. házastársa
 2m = 2. házastársa
 le = leánya
 -- = fattyúgyermek
 + = szeretője/ágyasa
 iii = a házastárs/ágyas
 következő házastársa
 az aláhúzott nevek viselői
 szerepelnek a faliszőnyegen

A FALISZÖNYEG SZÖVEGE⁹

– Edward rex

Edward király

– ubi Harold dux Anglorum et sui milites equitant ad Bosham

ahol Harold, angol herceg és katonái Boshamba lovagolnak

– æcclesia

a templom

– hic Harold mare navigavit et velis vento plenis venit in terram

Widonis comitis

*itt Harold tengerre szállt és széllal teli vitorlákkal Guidó gróf földjére
(Ponthieu-ba) ért*

– Harold

Harold

– hic apprehendit Wido Haroldum et duxit eum ad Belrem, et ibi
eum tenuit

itt Guidó elfogja Haroldot, és Beaurainbe vezette, és ott tartotta

– ubi Harold et Wido parabolant

ahol Harold és Guidó megbeszélnek a dolgot

– ubi nuntii Willelmi ducis venerunt ad Widonem

ahol Vilmos herceg hímei Guidóhoz jöttek

– Turolde

Turolde

– nuntii Willelmi

Vilmos hímei

– hic venit nuntius ad Wilgelmum ducem

itt hímei jön Vilmos herceghez

⁹ A kiegészített latin szöveget közöljük, a szönyegen található összevonásokat aláhúzással, a kihagyásokat [zárójellel] jelöljük. A mondatkezdő nagybetűk elhagyásával jelezzük, hogy a szöveg csak a képsorral együtt teljes, csak azzal alkot szemantikai egészt, és csak azzal összefüggésben értelmezhető. A szöveg tördelése ezért egyedül kényelmi szempontokat szolgál.

- hic Wido adduxit Haroldum ad Wilgelmum Normannorum ducem
itt *Guidó Haroldot Vilmoshoz, a normannok hercegéhez vezette*
- hic dux Wilgelm cum Haroldo venit ad palatium suum
itt *Vilmos herceg a palotájához érkezik Harolddal*
- ubi unus clericus et Ælfgyva
ahol egy pap és Aelfgyva
- hic Willem dux et exercitus eius venerunt ad montem Michaelis et
hic transierunt flumen Cosnonis
itt *Vilmos herceg és serege Mont Saint-Michaelhez jöttek, itt pedig átkeltek a Couesnon folyón*
- hic Harold dux trahebat eos de arena
itt *Harold herceg kihúzta őket a homokból*
- et venerunt ad Dol et Conan fuga vertit
és megérkeztek Dolhoz, és Conan elmenekült
- Rednes
Rennes
- hic milites Willelmi ducis pugnant contra Dinantes et Cunan claves porrexit
itt *Vilmos herceg katonái a dinaniakkal harcolnak, és Conan felajánlotta a kulcsokat*
- hic Willelm dedit Haroldo arma
itt *Vilmos fegyverzetet adott Haroldnak*
- hic Willelm venit Bagias ubi Harold sacramentum fecit Willelmo duci
itt *Vilmos Bayeux-be jött, ahol Harold esküt tett Vilmos hercegnek*
- hic Harold dux reversus est ad Anglicam terram et venit ad Edwardum regem
itt *Harold herceg visszatért Angolföldre, és Edward királyhoz jött*
- hic portatur corpus Eadwardi regis ad ecclesiam sancti Petri Apostoli
itt *Edward király testét Szent Péter apostol egyházába viszik*
- hic Eadwardus rex in lecto alloquitur fideles et hic defunctus est
itt *Edward király az ágyban híveihez szól, és itt meghal*

– hic dederunt Haroldo coronam regis

itt a királyi koronát Haroldnak adták

– hic residet Harold rex Anglorum

itt trónol Harold, az angolok királya

– Stigant archiepiscopus

Stigand érsek

– isti mirant[ur] stellam

az emberek a csillagot csodálják

– Harold

Harold

– hic navis Anglica venit in terram Willelmi ducis

itt egy angol hajó Vilmos herceg országába jött

– hic Willelm dux iussit naves edificare

itt Vilmos herceg hajók építésére adott parancsot

– hic trahuntur naves ad mare

itt a hajókat a tengerhez húzzák

– isti portant armas ad naves et hic trahunt carrum cum vino et armis
*ezek az emberek fegyvereket visznek a hajókra, itt pedig egy borral és
fegyverekkel megrakott kocsit húznak*

– hic Willelm dux in magno navigio mare transivit et venit ad Pe-
venesæ

*itt Vilmos herceg egy nagy hajóval átkelt a tengeren és Pevensey-be
érkezett*

– hic exeunt caballi de navibus et hic milites festinaverunt Hestinga ut
cibum raperentur

*itt a lovak kijönnek a hajókból, itt pedig a katonák Hastingsbe
siettek élelmet szerezni*

– hic est Wadard

itt van Wadard

– hic coquitur caro et hic ministraverunt ministri

itt fő a hús, itt pedig a szolgák felszolgálták

– hic fecerunt prándium et hic episcopus cibum et potum benedicat

itt lakomát ültek, itt pedig a püspök megáldotta az ételt és az italt

- Odo episcopus Willelm Rotbert

Odo püspök, Vilmos, Robert

- iste iussit ut foderetur castellum at Hestengaceastra

ez az ember megparancsolta, hogy Hastingsnél várat építsenek

- hic nuntiatum est Willelmo de Harold[o]

itt hírt hoznak Vilmosnak Haroldról

- hic domus incenditur

itt felgyújtottak egy házat

- hic milites exierunt de Hestenga et venerunt ad prelium contra
Haroldum rege[m]

*itt a katonák kimentek Hastingből és eljöttek, hogy megvívjanak
Harold királlyal*

- hic Willelm dux interrogat Vital si vidisset exercitum Haroldi

itt Vilmos azt kérdi Vitaltól, látta-e Harold seregét

- iste nuntiat Haroldum regem de exercitu Wilelmi ducis

ez az ember hírt visz Harold királynak Vilmos herceg seregéről

- hic Willelm dux alloquitur suis militibus ut prepararent se viriliter
et sapienter ad prelium contra Anglorum exercitum

*itt Vilmos herceg arra buzdítja katonáit, hogy férfiak módjára, okosan
készüljenek a csatára az angol sereg ellen*

- hic ceciderunt Lewine et Gyrth fratres Haroldi regis

itt elesetek Harold király fivérei, Leofwine és Gyrth

- hic ceciderunt simul Angli et Franci in prelio

itt együtt estek el a csatában angolok és franciák

- hic Odo episcopus baculum tenens confortat pueros

itt a buzogányt forgató Odo püspök az ifjakat biztatja

- hic est dux Wilelmus E[usta]tius

itt van Vilmos herceg [Boulogne-i] Eustace

- hic Franci pugnans et ceciderunt qui erant cum Haroldo

itt harcolnak a franciák, akik pedig Harolddal voltak, elesetek

- hic Harold rex interfectus est et fuga verterunt Angli

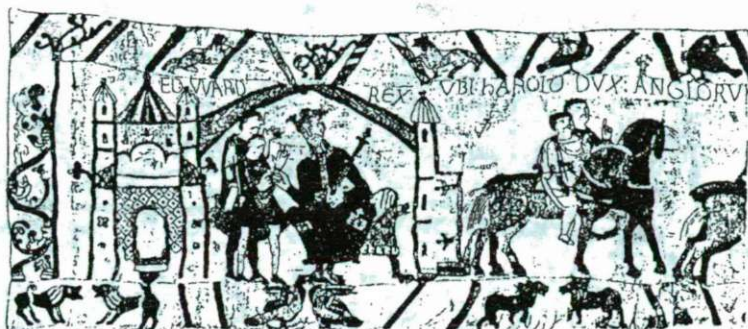
itt Harold királyt megölték, az angolok pedig futásnak eredtek

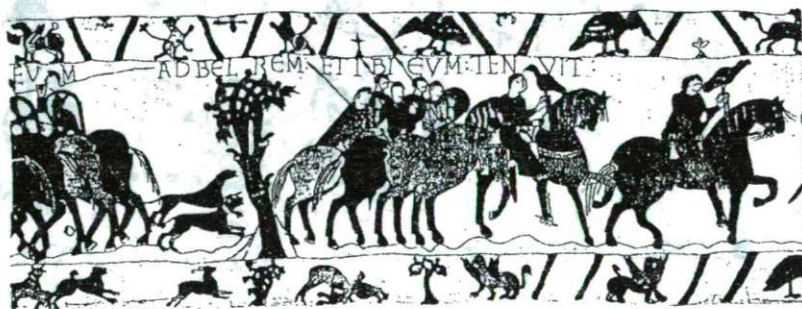
VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

- BERNARD DE MONTFAUCON: *Les Monuments de la Monarchie Française*, (1. és 2. kötet) 5 kötet, Paris, 1729–33. (Angol kiadás: *A Collection of Royal and Ecclesiastical Antiquities of France*. 2 kötet, London, 1750.)
- A. C. DUCAREL: *Anglo-Norman Antiquities Considered, etc.* London, 1767.
- CHARLES A. STOTHARD: *The Bayeux Tapestry*. London, 1819.
- A. C. DUCAREL: *Tapisserie de Bayeux*. Caen, 1824.
- J. C. BRUCE: *The Bayeux Tapestry elucidated*. London, 1856. (Tanulmány pp. 1–166; színes címlap és 16 színes tábla Stothard 1818–1820-as rajzaiból).
- F. R. FOWKE: *The Bayeux Tapestry Reproduced in Autotype Plates*, London, 1875. (Rövidített kiadás: London, 1898.) (Teljes fekete-fehér fénykép-reprodukció).
- C. DAWSON: *The 'Restorations' of the Bayeux Tapestry*. London, 1907.
- J. HILAIRE P. BELLOC: *The Book of the Bayeux Tapestry*. London, 1914. (Tanulmány pp. v–xviii; teljes színes fénykép-reprodukció, kommentárral).
- A. LEVÉ: *La Tapisserie de la Reine Mathilde, dite la Tapisserie de Bayeux*. Paris, 1919. (Tanulmány pp. 1–212; teljes fekete-fehér fénykép-reprodukció melléklet)
- R. S. LOOMIS: „The Origin and the Date of the Bayeux Embroidery.” *The Art Bulletin*, VI/1 (1923).
- H. CHEFNEUX: „Les Fables dans la Tapisserie de Bayeux.” *Romania*, LX, (1934), pp. 1–35, 153–194. (Tanulmány, a szőnyeg széléről készült 10 rajzzal).
- SIR ERIC MACLAGAN: *The Bayeux Tapestry*, Harmondsworth, 1943. (Tanulmány pp. 5–32; teljes fekete-fehér fénykép-reprodukció + nyolc színes tábla).
- J. VERRIER: *La Broderie de Bayeux, dite Tapisserie de la Reine Mathilde*. Paris, 1946. (Tanulmány pp. I–IV; teljes fekete-fehér fénykép-reprodukció + nyolc színes tábla).

- DAVID C. DOUGLAS (General Editor) and GEORGE W. GREENAWAY: *English Historical Documents, Volume II, 1042–1189*. London, 1969. (Tanulmány: pp. 232–238, teljes fekete-fehér fénykép-reprodukció pp. 239–278).
- SIR FRANK STENTON (General Editor), SIMONE BERTRAND, GEORGE WINGFIELD DIGBY, CHARLES H. GIBBS-SMITH, SIR JAMES MANN, JOHN L. NEVINSON and FRANCIS WORMALD: *The Bayeux Tapestry. A Comprehensive Survey*. London, 1957. (Tanulmányok pp. 9–88, 162–182; 150 fénykép, ebből 14 színes).
- L. HERRMANN: *Les Fables antiques de la broderie de Bayeux*. Bruxelles, 1964 (Collection Latomus lxxix), pp. 19–23.
- SIMONE BERTRAND: *La tapisserie de Bayeux et la manière de vivre au onzième siècle*. h.n., 1966. (Tanulmány pp. 11–116, 265–320; teljes fekete-fehér reprodukció, 10 színes és 5 fekete-fehér táblával).
- KENNETH M. SETTON: „900 Years Ago: The Norman Conquest.” *National Geographic Magazine*, Vol. 130, Nr. 2. (August 1966), pp. 206–251.
- LEWIS THORPE: *The Bayeux Tapestry and the Norman Invasion. With an Introduction and a translation from the contemporasy account of William of Poitiers*. London, 1973. (Tanulmány pp. 7–64; teljes fénykép-reprodukció).
- ANNA MARIA CETTO: *Der Wandteppich von Bayeux*. 2., verbesserte Auflage. Bern und Stuttgart, 1974. (Tanulmány pp.3–9; 13 jelenet leírással, pp. 10–47.)
- N. P. BROOKS and H. E. WALKER: „The authority and interpretation of the Bayeux Tapestry.” *Proceedings of the Battle Conference of Anglo-Norman Studies*, I (1978), (szerk. R.A. Brown), Ipswich, 1979, pp. 1–34.
- J. BARD McNULTY: „The Lady Aelfgyva in the Bayeux Tapestry.” *Speculum* 55/4 (1980) pp. 659–668.
- DAVID BERNSTEIN: „The blinding of Harold and the meaning of the Bayeux Tapestry.” *Anglo-Norman Studies*, V (szerk. R.A. Brown), Bury St Edmunds, 1982.
- M. RUD: *La Tapisserie de Bayeux*, (2. kiadás) Bayeux, 1983.

DAVID M. WILSON: *The Bayeux Tapestry. The Complete Tapestry in Colour with Introduction, Description and Commentary*. London, 1985.

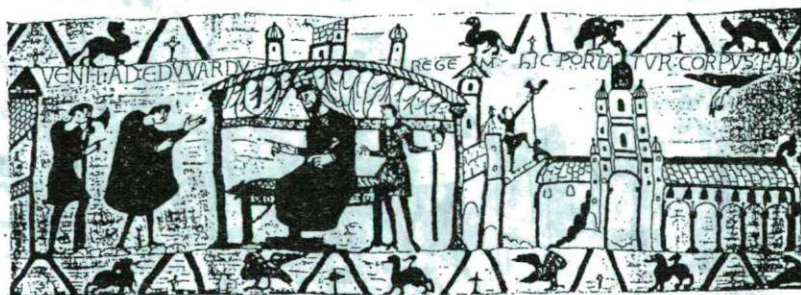

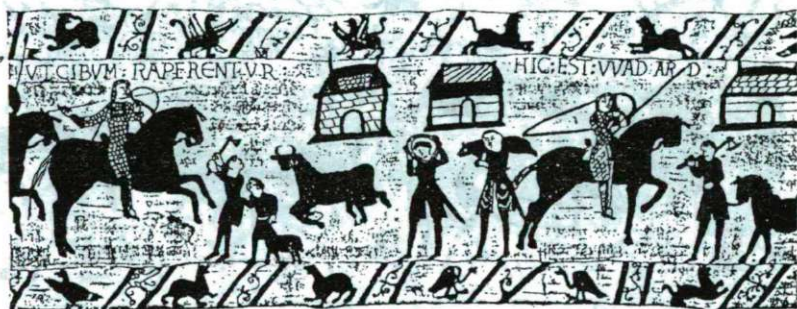

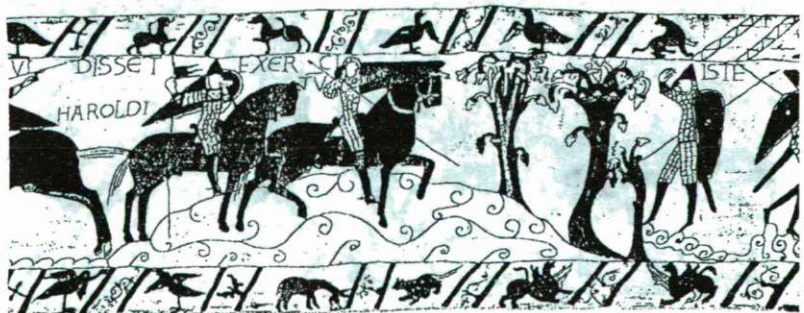
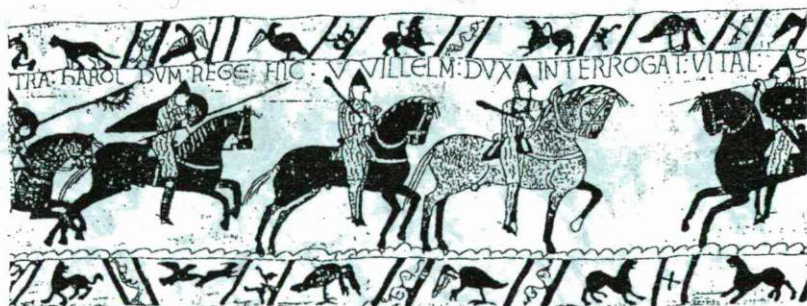
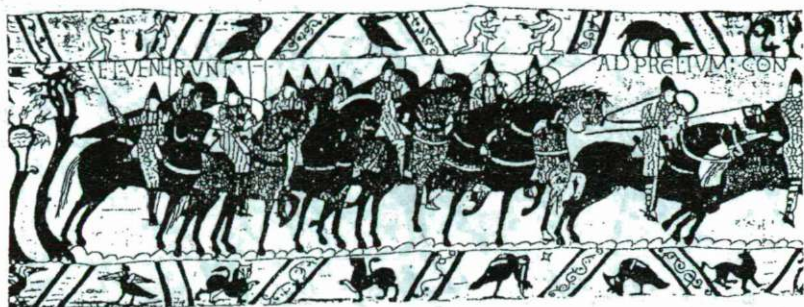

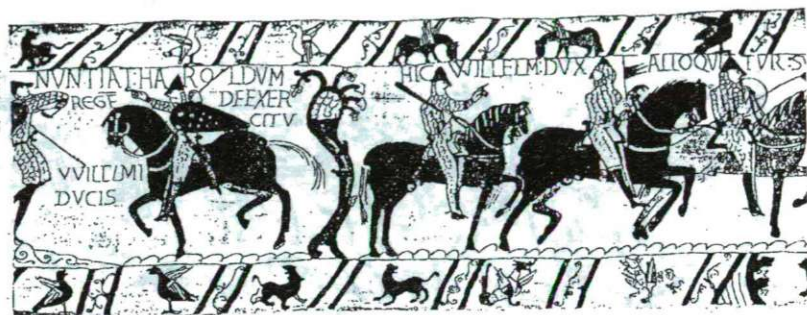

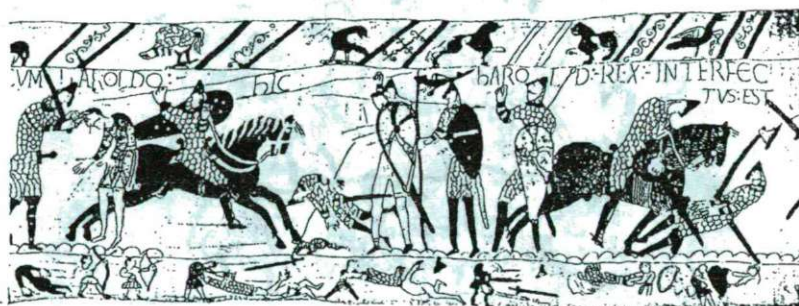

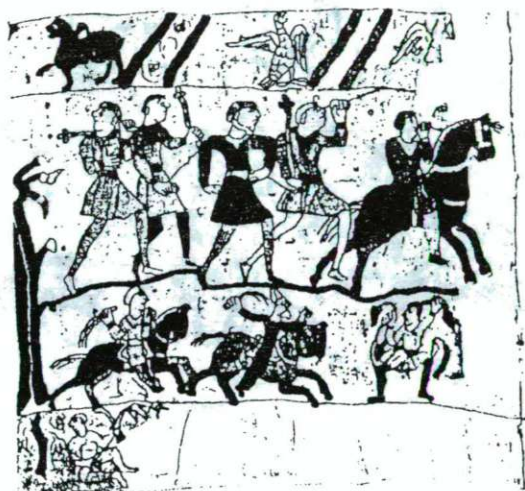

Készült a JATE HÖK támogatásával.

A szövegszerkesztést a JATEPRINT,
a Bölcsészettudományi Kar Kiadványszerkesztősége végezte
WordPerfect 5.1 szövegszerkesztő programmal.

Készítette a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30-34.
Felelős kiadó: Pándi Lajos
Felelős szerkesztő: Szőnyi Etelka
Méret: A/5, példányszám: 300, munkaszám: 4/95.

1992

1. AZ 1887-ES FÖLDKÖZI-TENGERI EGYEZMÉNYEK. Fordította és sajtó alá rendezte: Nyemcsok Attila.
2. A TILSITI BÉKE (1807. július 7.) Fordította és sajtó alá rendezte: Szász Erzsébet
3. Talleyrand, Charles-Maurice: ÉRTEKEZÉS ANNAK ELŐNYEIRŐL, HOGY A JELEN KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT ÚJ GYARMATOKAT SZEREZZÜNK. Fordította és sajtó alá rendezte: Szász Géza.
4. A SCHÖNBRUNNI BÉKE (1809. október 14.) Sajtó alá rendezte: Szász Erzsébet.
5. Edvard Beneš: ZÚZZÁTOK SZÉT AUSZTRIA-MAGYARORSZÁGOT (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). A szöveget kiadásra előkészítette: Gulyás László. (elfogyott)
6. KORAI ANGOLSZÁSZ TÖRVÉNYEK I. A KENTI TÖRVÉNYEK. Fordította és sajtó alá rendezte: Szántó Richárd.
7. AZ 1939-40-ES FINN-SZOVJET HÁBORÚ DOKUMENTUMAI. Fordította és sajtó alá rendezte: Engi Imre.
8. DOKUMENTUMOK AZ OROSZ-SZOVJET TÖREKVÉSEKRŐL A BOSZPORUSZSÉ ADARDANELLÁK MEGSZERZÉSÉRE (KONSTANTINÁPOLY-EGYEZMÉNY, 1915; NÉMET-OROSZ TÁRGYALÁSOK, 1940). Fordította és sajtó alá rendezte: Boros Tamás.

1993

9. A BIRODALOM ÉS ÉSZTORSZÁG. A SZOVJET-ÉSZT SZERZŐDÉSEK MEGSZÜLETÉSÉNEK DOKUMENTUMAI (1939 SZEPTEMBER). Fordította és sajtó alá rendezte Vandlík Krisztina.
10. EDWARD BALLIOL SKÓCIAI HADJÁRATA. RÉSZLETEK A LANERCOSTI KRÓNIKÁBÓL ÉS A BRIDLINGTONI KANONOK GESTÁJÁBÓL. Fordította és sajtó alá rendezte: Kiss Andrea.
11. AZ 1943 DECEMBERI BENEŠ-SZTÁLIN-MOLOTOV MEGBESZÉLÉSEK DOKUMENTUMAI. Fordította és sajtó alá rendezte: Gulyás László.
12. BÉKESZERZŐDÉS NAGY-BRITANNIA ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KÖZÖTT (1783. SZEPTEMBER 3.). Fordította és sajtó alá rendezte: Kókény Andrea.
13. ÚJ BÉCSI TUDÓSÍTÁSOK A KIVÁLÓ SCHWARZENBERG GRÓFNAK A TATAI, VESZPRÉMI ÉS PALOTAI ERŐDÖK ÉS MÁS HELYEK ELFOGLALÁSÁRÓL. A SZIGETI ERŐD ÖSSZEOMLÁSÁRÓL ÉS A TÖRÖKORSZÁGBAN NAPRÓL-NAPRA ERŐSÖDŐ HANYATLÁSRÓL (1599). Fordította és sajtó alá rendezte: Lévai Judit.
14. 1789 FRANCIAORSZÁGA A PANASZOK TÜKRÉBEN. Fordította és sajtó alá rendezte: Gyuricza Róbert.

1994

15. AZ 1594-ES BIRODALMI GYŰLÉS HATÁROZATAI A MAGYAR HÁBORÚT ILLETŐEN. Fordította és sajtó alá rendezte: Wölflinger Ildikó.
16. VOLGAI NÉMET DOKUMENTUMOK (1918–1941). Fordította és sajtó alá rendezte: Opauszki István.
17. AZ 1916. ÉVI ARAB FELKEZÉS KIÁLTVÁNYA. Fordította és sajtó alá rendezte: Ferwagner P. Ákos, Lőkös István.
18. A BAYEUX-I FALISZÖNYEG. Fordította: Novák György. Sajtó alá rendezte és az előszót írta: Varga Vanda Éva.

A megjelent számok darabonként átlagosan 100 forintért (plusz postaköltség) a következő címen rendelhetők meg:

Pándi Lajos, JATE Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszék, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.